

**Ekrem AYAN<sup>1</sup>, Ayşenur KİPER<sup>2</sup>***Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla, Türkiye**(E-mail: <sup>1</sup>eayan@mu.edu.tr, <sup>2</sup>ayse.kpr97@gmail.com)***Abay Kunanbayev'in Yetiştirdiği Döneme Tarihî Olaylar, Sosyal Ve Siyasî Durum**

**Özet.** Kazak yazılı edebiyatın kurucusu sayılan Abay Kunanbay, modern Kazak edebiyatının en önemli temsilcisidir. Abay'ın eserleri ve özellikle kara sözleri incelendiğinde, eserdeki düşüncelerin gelecekteki nesillerin eğitilmesi adına önemli bir görevi üstlendiği görülmektedir. Abay Kunanbay, eserlerinde sosyal ve siyasi konulara değinmiştir. Abay dönemindeki çeşitli olaylar, Abayla birlikte halkı da etkisi altına almıştır. 1845-1904 yılları Kazak bozkırlarının Çarlık Rusya'sının idaresine alındığı ve Çarlık Rusya'nın çöküşünün hızlandığı tarihleri kapsamaktadır. Kazaklar bu dönemde çeşitli zulümler ve işkencelerle karşılaşmıştır. Bütün işkencelere ve özgürlük ihtilallerine rağmen Kazak aydınları, yok olmakta olan bir halkı yeniden canlandırmayı ve tarih sahnesine çıkartmayı başarmışlardır. Kazak halkını, Rus sömürmesine karşı mücadeleye çağıran eserler yazılmıştır. Abay'ın bu dönemde yazılan eserlerinin önemli bir özelliği Kazak halkının ileri dönemlerdeki bağımsızlık mücadelelerine yol gösteren, aydın fikirleri içermesidir. Abay Kunanbay'ı ve eserlerini iyi anlayabilmek için yaşadığı dönemdeki sosyal ve siyasi olayları iyi bilmek gerekir. 18.yüzyılın 80-90'lı yılları Kazak halkının sömürgeye karşı ayaklandığı bir dönemdir. Bu ayaklanmalar 19. yüzyılın sonlarına doğru devam etmiştir. Çarlık Rusya hükümetinin Kazak coğrafyasını ham madde deposu olarak kullanması, düşük ücretlerle ellerinden mallarının alınması ve Kazak topraklarındaki işçileri karın tokluğuna çalıştırması, Kazak topraklarında kale inşa etmeleri ve en önemlisi milli bağımsızlıklarının ellerinden alınması isyan etmelerinin başlıca sebepleridir.

**Anahtar kelimeler:** Abay Kunanbay, Rus İmparatorluğu, Abay dönemi**DOI:** <https://doi.org/10.71078/1j0w5y09>

Alındı: 9.08.2025; Kabul edildi: 29.09.2025; Çevrim içi erişim: 3.10.2025.

Kazak yazılı edebiyatın kurucusu sayılan Abay Kunanbayev, modern Kazak edebiyatının en önemli temsilcisidir. Abay'ın eserleri ve özellikle kara sözleri incelendiğinde, eserdeki düşüncelerin gelecekteki nesillerin eğitilmesi adına önemli bir görevi üstlendiği görülmektedir. Abay Kunanbay, eserlerinde sosyal ve siyasi konulara değinmiştir. Abay dönemindeki çeşitli olaylar, Abayla birlikte halkı da etkisi altına almıştır. 1845-1904 yılları Kazak bozkırlarının Çarlık Rusya'sının idaresine alındığı ve Çarlık Rusya'nın çöküşünün hızlandığı tarihleri kapsamaktadır. Kazaklar bu dönemde çeşitli zulümler ve işkencelerle karşılaşmıştır. Bütün işkencelere ve özgürlük ihtilallerine rağmen Kazak aydınları, yok olmakta olan bir halkı yeniden canlandırmayı ve tarih sahnesine çıkartmayı başarmışlardır. Kazak halkını, Rus sömürmesine karşı mücadeleye çağıran eserler yazılmıştır. Abay'ın bu dönemde yazılan eserlerinin önemli bir özelliği Kazak halkının ileri dönemlerdeki bağımsızlık mücadelelerine yol gösteren, aydın fikirleri içermesidir. Abay Kunanbayev'i ve eserlerini iyi anlayabilmek için yaşadığı dönemdeki sosyal ve siyasi olayları iyi bilmek gerekir.

18.yüzyılın 80-90'lı yılları Kazak halkının sömürgeye karşı ayaklandığı bir dönemdir. Bu ayaklanmalar 19. yüzyılın sonlarına doğru devam etmiştir. Çarlık Rusya hükümetinin Kazak

coğrafyasını ham madde deposu olarak kullanması, düşük ücretlerle ellerinden mallarının alınması ve Kazak topraklarındaki işçileri karın tokluğuna çalıştırması, Kazak topraklarında kale inşa etmeleri ve en önemlisi milli bağımsızlıklarının ellerinden alınması isyan etmelerinin başlıca sebepleridir. Bu isyanlar iki türlü gelişmiştir. Birincisi: Çarlık Rusya'nın kuvvetinin azalması ile birlikte Kazak hanlığındaki sülaleden dağılan soylular ve sultanlar kendi hanlığını kurmak istedi. İkincisi ise zulüm gören Kazak çiftçileri derebeylik sömürmesine karşı istiklal hareketini başlatmıştır. Kazak halkı hem Rus hükümetine karşı hem de Kazak yöneticilerinin derebeylik sömürmesine karşı mücadele etmiştir.

1841-1847 yılları arasında Kenesarı ayrı bir hanlık kurup, Orta cüz hanı olarak egemenliği eline aldı. Kenesarı, gençlik yıllarından itibaren halkının Rus esareti altında yaşamasını kabullenememiş, Kazak Türklerinin maruz kaldığı haksızlıklar karşısında başkaldırmaktan başka çare kalmadığı kanaatine varmıştı. Ancak, Rus esaretinden kurtularak Kazak halkının özgür bir şekilde yaşayabilmesi için, her şeyden önce birlik ve beraberliğin sağlanmasının gerektiğini düşünmekteydi.<sup>1</sup> Bu yüzden Orta Cüz'ün lideri olarak kendi tarafındaki cüzleri birleştirmiş ve askeri teşkilat oluşturarak Çarlık Rusya'ya karşı istiklal mücadelesine girişmiştir. 1842-1845 yılları Kenesarı Han'ın Çarlık Rusya'ya ve Kazak yöneticilerine karşı başarılı olduğu bir dönem olmuştur. 1845- 1847 yılları Kenesarının öldürülmesi Kırgız hanı Ormon Han tarafından gerçekleştirilmiştir.

1856 yılının aralık ayında Siriderya bölgesindeki Kazak çiftçilerinin Kazalı etrafında ayaklanması olmuştur. Ayaklanmaya Jankoja önderlik etti. Ayaklanmaya katılan Kazakların sayısı 3 bine ulaştı. Rus hükümetinin kale yaptırması ve Siriderya bölgesindeki Kazakları göç ettirip verimli tarlalarını alması ve bu bölgelere Rusların yerleştirilmesi ayaklanmanın doğmasına sebep oldu. Ayaklanmacılar yenilgiye uğrayınca Rus askerleri halkın malını elinden aldı. Sadece büyükbaş hayvandan yirmi binden fazla mal alındı.<sup>2</sup> Kazak toprakları Rusya tarafından işgal edildikten sonra ülkenin genelinde ekonomik faaliyetler Rus tüccarlar ile sanayi sahiplerinin eline geçmişti. Rus tüccarlar ile sanayicileri Kazak bozkırlarına getirdikleri malları birkaç kat fazla fiyata satmaktaydı. Kazaklar ellerindeki koyun derisini, yünü, büyükbaş hayvanların derilerini, etlerini Rusya'dan gelen şeker, boya ve kumaşlarla takas etti.<sup>3</sup> 1860 yılında yalnız başına Kızılkum'da yalnız yaşadığı evinde Elikey Kasimov'un idare ettiği askerler Jankoca'yı yakaladı ve öldürdü. Ömrünün ilk döneminde Çarlık Rusya hükümeti ile iş birliği içerisinde Hive ve Hokant Hanlıklarına karşı mücadele eden ve sonra Rusların gerçek maksatlarının Kazaklara özgür bir yaşam getirmek olmadığını, aksine Kazak topraklarını Rus sömürsü altına sokmak istediğini anlayarak ulusal bağımsızlık mücadelesine girişen Can Hoca, kendi kardeşleri olan Kazak Türklerinin elinde can vermiştir. Seyil Baykadamov, Çarlık hükümetinin Siriderya boyundaki yöneticisine Can Hoca'nın miğferi ve zırhını getirmesine karşılık olarak, Genel Vali tarafından gümüş saplı kılıçla ödüllendirilmiştir.<sup>4</sup> Kazakların kendi topraklarında bağımsız bir hayat sürmek için giriştikleri bu isyanlar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Rus ordusunun modern ve ağır silahlar kullanmaları, Kazakların ise bu isyana ok, mızrak, av tüfeği gibi silahlar ile karşılık vermeleri Kazakları güçsüz düşürmüştür. Ayrıca Kazaklar arasında kendi çıkarlarını vatanın çıkarlarından üstün gören bazı Kazak yöneticileri ayaklanmaya katılmadıkları gibi katılmak isteyenlere de engel olmuşlardır. Çarlık Rusya'nın Kazakistan'da yaptığı idari reformlar, yönetim tarzının az çok değiştirmesine de yol açmıştır. Bazı bölgelerdeki boy beylerinin ön planda olmaları; seçim gibi gözüken ancak Çarlık veya onu temsil eden yerel yöneticilerin istediği kişileri seçmelerine dayalı resmi görev atamaları önünde sonunda Kazak boyları arasında mevki ve rekabeti ile makam kavgasını şiddetle körüklemiştir. Bu rekabet ve şiddet özellikle yerel seçimlerde ve bu seçimler için yapılan harcamalarda kendini göstermekteydi. Nitekim seçimlerin tüm

1 Saray, Mehmet; "Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi", Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1996, s.31.

2 Kani, Murathan; "Kazaktın Köne Tarihi", Jalpın, Almatı, 1993, s.337.

3 Hekimoğlu, Vecihi Sefa Fuat; "18. Ve 19. yüzyıllarda Kazak Türkleri", Nobel Bilimsel Eserler, Ankara, 2018, s.77.

4 Mamurılı, Kamen; "Kazak Tarihi", Gılm Baspası, Almatı, 1994, s.160.

maddi ve manevi masrafları halkın sırtına yükleniyordu.<sup>5</sup> Bir yandan da Çarlık Rusya'nın Kazak göçebe halkı topraklarından ayırması ile zorunlu göç başlamıştır. Rusların en verimli topraklara el koyup buralara Rus çiftçileri ile Rus göçmenlerini yerleştirmeleri, halktan ağır vergi toplamaları ve anlaşılmaya aykırı olarak yeni kaleler inşası Kazaklar arasında tepkilere yol açmıştır.<sup>6</sup> Halk bu duruma isyan etse bile bölgeye yerleştirilen Rus göçmenlerine silah sağlanması ve Rus birliklerinin takviyesi ile birlikte isyan bastırılmıştır.

Kazak bölgeleri, Rus Çarlığının atadığı beyler tarafından yönetilmekteydi. Bu durum da yöneticiler kendi çıkarlarını korumak için mücadele etmişlerdir. Feodal yöneticiler hükümet taraftarı olduğundan dolayı halkın malını gasp ederek zengin olmuşlardır. 19. yüzyılın başlarında çarlık yönetimindeki siyasi durumda değişiklikler yaşanmaya başlayınca yöneticilere olan ihtiyaç azaldı. Yeni yönetime göre Kazakların yaşadığı yerler hanlıklara bölündü. Ancak bu hanlıkların başına eski geleneksel yöntemdeki gibi soylu yöneticiler ve Rusların belirlediği feodal yöneticiler yönetmiyordu. Kazak hanlıklarını halkın seçtiği kişiler yönetmeye başlamıştı. 1868 yılındaki yeni yönetime göre Kazakistan eyaletlere illere, iller ilçelere, ilçeler köylere bölünmeye başlandı. Abay'ın doğduğu Semey eyalet oldu. Abay, kendi düşünce ve fikirlerini yansıttığı eserlerini bu dönemde vermeye başladı.

18-19. yüzyıllarda Kazak ülkesinin ekonomisi coğrafi şartlardan dolayı hayvancılık esasında gelişmiştir. Kazak halkı yıl boyunca yaylaklar ile kışlaklar arasında göçüp durmuşlardır. Kazaklar göçebe hayata rahatça uyum sağladığı için en çok at, küçükbaş hayvan ve büyükbaş hayvan beslemiştir. O dönemde geçim kaynağı olarak kullanılan hayvanların %60'ını koyunlar, %13 'ünü atlar, %12'sini sığırlar ve %4'ünü de develer oluşturuyordu.<sup>7</sup> Toprağın verimli olması ve sulama imkanlarının sağlanması ile Karkalı dağlarının yamaçları ve Yedisu bölgesinde tarımla da uğraşmışlardır. Ancak Kazak topraklarının Rus hakimiyetine geçmesinden itibaren Kazakistan'daki bütün zenginlikler araştırılmaya başlandı. Maden ocakları açıldı, idari taksimatla göçler, zorluklar ve zorbalık neticesinde hayvancılık ve çiftçilik imkanları da daralmış oldu. Çünkü büyük çiftlik sahipleri bu topraklara el koymaya başladılar. Halkın eğitim durumu ise daha kötü vaziyetteydi. Çocukların okuma yazmaları ancak mekteplerde mollalık eğitim sisteminde ve sadece dini bilgiler ile sınırlıydı. Buna da daha çok erkek çocuklarının katılması nedeniyle kız çocukları bu eğitimden de mahrum kalmış vaziyetteydi. Daha sonraları Kazak-Rus okulları vasıtasıyla bu eksiklik giderilmeye çalışıldı.<sup>8</sup> 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa ve bu medeniyetin bir parçası haline gelmiş Rusya, bilim ve teknikte bir hayli ilerlemişti. Tüm Asya uygarlığı gibi Türkistanlar ve konumuz olan Kazak Türkleri, bu gelişmelere ayak uyduramamış, perişan bir vaziyet içerisindeydi. Elbette bunun bazı sebepleri vardır. Avrupa bu yüzyılları teknolojik gelişmeler geçirirken Türk halkları Rusya emperyalizmine karşı ulusal bağımsızlık mücadelesi vermekteydi. Kazak Türklerinin Ruslara karşı yürütmüş olduğu yüzlerce ayaklanma, bu yolda binlerce evladını yitirmekten başka bir sonuç vermemişti. Halk derin cehaletin içinde kalmıştı. 19.yüzyıla kadar Tatar Türklerinin önderliğinde tüm Türkistan'da kültürel bir uyanış başladı. Bu yüzyıldan itibaren bütün Türkistan Türkleri ile birlikte Kazaklar, Ruslara karşı yürütülen silahlı mücadelenin bir sonuç getirmeyeceğini anladı ve en azından halkının yasal haklarını savunabilecek aydın insanlar yetiştirmenin gayreti içine girdiler. Rusçayı çok iyi konuşabilen bu milliyetçi aydınlar, halkının daha iyi şartlarda yaşayabilmesini sağlamak amacıyla mücadele ettiler. Cehaletin karanlığına sürüklenmiş olan halkı, içine düştüğü durumdan kurtarmak için çaba veren bu aydınlara "Cedidi", oluşan bu harekete de "Ceditçilik" adı verilmiştir.<sup>9</sup> Ceditçilik akımı zamanla Rus egemenliğindeki bütün Türkistan halkına yayılmıştır. Ancak Kazak Türkleri bu akıma en son katılan halklardan biri olmuştur. Çünkü Kazak yaşamının göçebe olması ve halkın

5 Akhmetbekov, A.; "Dostoyevski'nin Varoluşçuluk Düşüncesi ve Abay Kunanbay'e Etkisi," Dokuz Eylül üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü basılmamış yüksek lisans tezi, İzmir 2011, s.60.

6 Söylemez, O.; "Kazakistan-Kültür ve Medeniyet" TDV İslam Ansiklopedisi, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, s.123.

7 İsmail, Zeyneş.; "Kazak Türkleri", Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 70.

8 İsmail, Zeyneş., a.g.e., s. 70-73.

9 Bademci, Ali;"1917-1934 Türkistan Milli Hareketi ve Enver Paşa", Kutluğ Yayınları, İstanbul, 1975, s. 133-134.



okuma yazma bilmemesi bu duruma engel olmuştur. Ayrıca bu dönem Kazak Türklerinin yaşam tarzlarının değişmeye başladığı, eski geleneklerin yerini yeni adetlerin aldığı, yerleşik hayata geçiş sürecinin hızlandığı, hayvancılıkla geçimin yerine ticaretin almaya başladığı, Rus kültürüne sızmaya başladığı, eğitimde eski Müslüman okulları ile medreselerinin yerini devrine göre çağdaş bir eğitim sunan yeni tip okullar (Cedit) ile Rus okullarının almaya başladığı bir zaman dilimidir.<sup>10</sup> 19.yüzyılın ortalarına kadar medrese okulları faaliyetlerine devam etmiştir. Dönemin önemli cedit aydınlarından olan Resuli, medreselerdeki geleneksel eğitimi modern eğitim metotları ile harmanlamıştır. Bu eğitim metodu Kazaklar arasında beğenilmiştir. Medresede yetiştirdiği öğrencileri Kazak topraklarına göndermiştir. Rusya'nın Kazakları Hristiyanlaştırma politikasına karşı çıkarak İslam kültürünü yaymayı hedeflemiştir. Ancak bu medreseler bir süre sonra çağın isteklerine cevap veremez olmuşlardır. Ceditçi aydınlar çağdaş eğitim sistemiyle oluşan okulların açılması gerektiğini savunmuşlardır. Bu okullarda dini eğitimlerin yanı sıra coğrafya, tarih gibi çağdaş bilimler de ders müfredatına alınmıştır. Abay'ın edebi kişiliğine ve hayatına baktığımızda yetim çocukları bu okullara kaydettiği görülmektedir. Bu dönem Abayla birlikte pek çok Kazak aydınının çağdaş eğitim sistemini benimsediği bir dönemdir.

Kazak toprakları Çarlık idaresine girmesinden sonra hükümet kendilerine tercümanlar yapacak, devletin memur kadrosunu yönetecek ve Rus kültürünün propagandasını yapacak insanlara ihtiyaç duymuştur. Bu nedenle Rus okulları açılmaya başlanmıştır. Ancak bu okullarda verilen eğitim halkı Ruslaştırma olduğundan okullar bilgi açısından yetersiz kalmıştır.

Kazaklar, Tatar Türkleri tarafından yayılan "Türk Birliği" ve "İslam Birliği" fikirlerinden etkilenmeye başlamıştır. Böylece Kazaklar arasında bazı kesimler artık bir urug ya da boya ait olmaktan çok öte bir millete mensup olduklarını hissetmeye başlamıştı. Bu durum doğal olarak Çarlık Rusya, hükümetini rahatsız etmiştir. 1870'de Tatarların etkisini ortadan kaldırmak için yeni politikalar uygulanmaya başlamıştır. Öncelikli olarak tüm Kazak eğitim kurumlarında Tatarların öğretmenlik yapmasını engelleyici tedbirler aldılar. Bununla birlikte Cedit okullarının karşısına aydınlanma ve batı medeniyetine ulaşmanın ancak Ruslarla iş birliği halinde olmakla mümkün olabileceğinin öğretildiği, Kazak-Rus okulları açılmaya başlandı. Çarlık hükümeti bu uygulamasıyla Türk hakları arasındaki ilişkileri kesmeyi amaçlamıştı. Ruslar tarafından açılan yeni okullarda Rus hayranı yeni nesiller yetiştirerek bunları tercümanlık hizmetlerinde kullanmayı planlamışlardır. Bu okullarda çalışan öğretmenlerle din adamlarının birbirine yardımcı olmaları da engellenmişti. Rusların, Ruslaştırma çabaları karşısında Cedit okullarının sayıları artmaya başladı. Ceditcilerin yaptığı çalışmalar, açılan okullar ve medreseler sayesinde 19.yy'ın sonunda Orenburg şehri Kazak Türkleri için bir kültür merkezi haline gelmiştir.<sup>11</sup>

19.yüzyılda ilk örnekleri ortaya çıkmaya başlayan Kazak yazılı edebiyatının kurucusu sayılan Abay Kunabayev, modern Kazak edebiyatının en önemli temsilcisidir. Hem edebiyat hem sosyal hayatla ilgili yenilikçi düşünceleriyle kendinden sonraki Kazak aydınlarının örnek aldığı bir kişi olmuştur. Üslup ve konu bakımından pek çok yenilik getiren Abay'ın eserleri Kazak edebiyatının klasikleri arasına girmiştir. Sovyetler Birliği devrinde birçok yazar ve şairin eserleri yasaklandığı halde Abay'ın eserleri yasaklanmanın dışında tutulmuş, bu sayede Kazak edebiyatında önemli bir yere sahip olarak hakkında en çok araştırma yapılan edebiyatçılar arasına girmiştir.<sup>12</sup>

Yukarıda kısaca bahsedilen tarihi süreç, Abay'ın dünyasını anlamakta çok büyük öneme sahiptir. İdari yapı, tarım ve ziraattaki vaziyetler, sömürgeci ve istismara dayalı yaşam biçimine sahip yönetici gruplar ve halkın genel durumu, Abay'ın hayatını ve özellikle eserlerini incelediğimiz zaman en çok temas edilen öğelerdir.<sup>13</sup> Abay bu durumları tamamen

10 Akhmetbekov, A.; Dostoyevski'nin Varoluşçuluk Düşüncesi ve Abay Kunabay'e Etkisi, Dokuz Eylül üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü basılmamış yüksek lisans tezi, İzmir 2011, s. 59.

11 Yarkın, İbrahim; "Türkistan'da Uyanış, Milli Hareketler ve Münevver Kari", Türk Kültürü, sayı 4, 1966, s. 51.

12 Kalkan, İbrahim; "Kunanbayev, Abay", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s.374.

13 Ayan, Ekrem; "Bir Devrin Aynası Abay Kunanbay ve Kara Sözler", Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İnceleme-Araştırma Dizisi, Aralık, 2017, s.25.

şiiirlerinde ve nesir yazılarının oluştuğu ve kendi filozofik fikirlerini Kara Sözler adlı eserinde ifade etmiştir.

### Kaynakça

- Akhmetbekov, A. (2011). *Dostoyevski'nin Varoluşçuluk Düşüncesi ve Abay Kunanbay'e Etkisi*, Dokuz Eylül üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü basılmamış yüksek lisans tezi, İzmir.
- Ayan, Ekrem. (2017). Bir Devrin Aynası Abay Kunanbay ve Kara Sözler, *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İnceleme-Araştırma Dizisi*.
- Bademci, Ali. (1975). *1917-1934 Türkistan Milli Hareketi ve Enver Paşa*, Kutluğ Yayınları, İstanbul.
- Hekimoğlu, Vecihi Sefa Fuat. (2018). *18. Ve 19. yüzyıllarda Kazak Türkleri*, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara.
- İsmail, Zeyneş. (2002). *Kazak Türkleri*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Kalkan, İbrahim. (2002). Kunanbayev Abay, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Kani, Murathan. (1993). *Kazaktın Köne Tarihi*, Jalın, Almatı.
- Mamırulı, Kamen. (1994). *Kazak Tarihi*, Gılım Baspası, Almatı.
- Saray, Mehmet. (1996). *Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Söylemez, Orhan. (2002). Kazakistan-Kültür ve Medeniyet, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, s.123.
- Yarkın, İbrahim. (1966). Türkistan'da Uyanış, Milli Hareketler ve Münevver Kari, *Türk Kültürü*, sayı 4, s. 51.

### References

- Akhmetbekov, A. (2011). *Dostoyevsky's Existentialist Thought and Its Influence on Abay Kunanbay*. Unpublished Master's Thesis, Institute of Social Sciences, Dokuz Eylül University, İzmir.
- Ayan, Ekrem. (2017). A Mirror of an Era: Abay Kunanbay and the Kara Sözler. *Hoca Ahmet Yesevi International Turkish-Kazakh University, Research and Study Series*, December.
- Bademci, Ali. (1975). *The Turkistan National Movement and Enver Pasha, 1917–1934*. Kutluğ Publications, İstanbul.
- Hekimoğlu, Vecihi Sefa Fuat. (2018). *The Kazakh Turks in the 18th and 19th Centuries*. Nobel Scientific Works, Ankara.
- İsmail, Zeyneş. (2002). *The Kazakh Turks*. Yeni Türkiye Publications, Ankara.
- Kalkan, İbrahim. (2002). "Kunanbayev, Abay." *TDV Encyclopedia of Islam*, Vol. 26. Turkish Religious Foundation Publications, Ankara.
- Kani, Murathan. (1993). *Ancient History of the Kazakhs*. Jalın, Almaty.
- Mamırulı, Kamen. (1994). *History of the Kazakhs*. Gılım Publishing House, Almaty.
- Saray, Mehmet. (1996). *History of the New Turkic Republics*. Turkish Historical Society Publications, Ankara.
- Söylemez, Orhan. (2002). Kazakhstan – Culture and Civilization. *TDV Encyclopedia of Islam*, Vol. 25. Turkish Religious Foundation Publications, Ankara, p. 123.
- Yarkın, İbrahim. (1966). Awakening in Turkistan, National Movements and Münevver Kari. *Türk Culture*, No. 4, p. 51.

**Экрем Аян, Айшенур Кипер**

*Мугла Сыткы Коçман университеті, Мугла, Түркия.*

*(E-mail: <sup>1</sup>eayan@mu.edu.tr, <sup>2</sup>ayse.kpr97@gmail.com)*

### **Абай Құнанбайұлы өмір сүрген дәуірдегі тарихи оқиғалар, әлеуметтік және саяси жағдай**

**Аңдатпа.** Қазақ жазба әдебиетінің негізін қалаушы ретінде танылған Абай Құнанбайұлы – қазіргі қазақ әдебиетінің ең ықпалды өкілі. Оның шығармалары, әсіресе «Қара сөздері» зерделенгенде, онда келтірілген ой-пікірлердің болашақ ұрпақты тәрбиелеуде маңызды рөл атқарғаны айқын көрінеді. Абай өз еңбектерінде дәуірінің әлеуметтік және саяси мәселелерін тұрақты түрде қозғап отырды, бұл оның өмір сүрген XIX ғасырдағы тарихи жағдайлармен тікелей байланысты.

1845–1904 жылдар аралығы Абайдың өмір сүрген кезеңін қамтып қана қоймай, қазақ даласының патшалық Ресейдің билігіне толық бағындырылуымен және империяның ыдырау үдерісінің жеделдеуімен ерекшеленді. Бұл күрделі кезеңде қазақ халқы алуан түрлі езгі мен ауыр салықтарға, саяси қысымға ұшырады. Соған қарамастан, Абай сынды тұлғалардың ықпалымен қазақ зиялылары ұлттың мәдени болмысын сақтап, ұлттық сананы оятуға қол жеткізді. Осы арқылы қазақ халқының тарихи сахнадағы орнын бекемдеуге үлес қосты. Дәл осы жағдайларда дүниеге келген Абай шығармалары халықтың күресін ғана бейнелеп қоймай, кейінгі тәуелсіздік қозғалыстарына бағыт-бағдар болған ағартушылық ойларымен ерекшеленеді.

Абай Құнанбайұлының рухани мұрасын терең ұғыну үшін оның өмір сүрген дәуіріндегі әлеуметтік-саяси және тарихи ахуалды жан-жақты қарастыру қажет.

**Түйін сөздер:** Абай Құнанбайұлы, Ресей империясы, XIX ғасырдағы Қазақстан, ұлттық ояну, отаршылдық.

**Ekrem Ayan, Ayşenur Kiper**

*Muğla Sıtkı Koçman University, Muğla, Türkiye.*

*(E-mail: <sup>1</sup>eayan@mu.edu.tr, <sup>2</sup>ayse.kpr97@gmail.com)*

### **Historical Events, Social and Political Situation in the Period When Abay Kunanbayev Was Raised**

**Abstract.** Abay Kunanbay, considered the founder of Kazakh written literature, is the most important representative of modern Kazakh literature. When Abay's works and especially his dark words are examined, it is seen that the ideas in the work undertake an important task in educating future generations. Abay Kunanbay touched upon social and political issues in his works. Various events during Abay's period influenced the people as well as Abay. The years 1845-1904 cover the dates when the Kazakh steppes were taken under the rule of Tsarist Russia and the collapse of Tsarist Russia accelerated. Kazakhs faced various oppressions and tortures during this period. Despite all the tortures and freedom movements, Kazakh intellectuals managed to revive a vanishing people and bring them to the stage of history. Works were written that called on the Kazakh people to fight against Russian colonialism. An important feature of Abay's works written during this period is that they contain enlightened ideas that guided the Kazakh people's struggle for independence in later periods. In order to understand Abay Kunanbay and his works well, it is necessary to know the social and political events of the period in which he lived.

**Keywords:** Abay Kunanbay, Russian Empire, Abay period

### **Yazar Hakkında Bilgi:**

**Ekrem Ayan** – Doktor, Profesör, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7967-6481>

**Ayşenur Kiper** – Yüksek Lisans, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı yüksek lisans mezunu, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2743-7689>

### **Автор туралы мәлімет:**

**Экрем Аян** – ғылым докторы, профессор, Мутла Сыткы Кочман университеті, Мутла қ., Түркия. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7967-6481>

**Айшенур Кипер** – Қазіргі түркі диалектілері мен әдебиеттері мамандығы бойынша магистр, Мутла Сыткы Кочман университеті, Мутла қ., Түркия. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2743-7689>

### **Information about author:**

**Ekrem Ayan** – Professor, Doctor of Science, Muğla Sıtkı Koçman University. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7967-6481>

**Ayşenur Kiper** – M.A., Department of Contemporary Turkic Dialects and Literatures, Muğla Sıtkı Koçman University. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2743-7689>

